

PARRĒSIJA MIŠELA FUKO DARBOS

Marta Valdmane

marta.valdmane@gmail.com

Atslēgas vārdi: parrēsija, patiesība, subjekts, vara, Mišels Fuko

Šajā rakstā autore pievēršas parrēsijai Mišela Fuko darbos, norādot uz aspektiem, kas liecina par to, ka parrēsija, kuru Fuko eksplīcīti un izvērsti skata savās vēlīnajās lekcijās Collège de France un Kalifornijas Universitātē Bērklījā, ir iesaista arī iepriekšējos un līdztekus lekcijām tapušajos darbos — “Uzraudzīt un sodīt” (Surveiller et punir, 1975), “Seksualitātes vēsture II. Baudu lietojums” (Histoire de la sexualité II. L’usage des plaisirs, 1984) un “Seksualitātes vēsture III. Pašrūpe” (Histoire de la sexualité III. Le souci de soi, 1984), kuros tā jēdzieniski neparādās.¹ Aplūkojot Fuko parrēsijas analīzi un skatot to no patiesības, subjekta, varas jēdzieniem un to attiecībām, iespējams norādīt uz parrēsijas problemātikas iezīmēšanos minētajos Fuko darbos.

Parrēsija Fuko lekcijās

Parrēsiju Mišels Fuko (*Michel Foucault*, 1926–1984) pirmoreiz min savā 1981./1982. gada Collège de France lekciju kursā “Subjekta hermeneitika” (*L’hermeneutique du sujet*), bet izvērsti skata 1983. gadā Collège de France lekciju kursā “Sevis un citu pārvaldība” (*Le gouvernement de soi et des autres*), Kalifornijas Universitātē Bērklījā lasītajās lekcijās semināra “Diskurss un patiesība” (*Discourse and Truth*) ietvaros², kā arī 1984. gadā Collège de France lekciju kursā “Sevis un citu pārvaldība II. Patiesības drosmē” (*Le gouvernement de soi et des autres II. Le courage de la vérité*).

Parrēsijas jēdziens visnenāk parādās Eirīpīda (*Ευριπίδης*, apm. 480.–406. gads p. m. ē.) traģēdijā “Hipolīts” (apm. 428. g. p. m. ē.) un turpmāk sastopams, piemēram, Platona (*Πλάτων*, apm. 427.–347. gads p. m. ē.), Senekas (*Lucius Annaeus Seneca*, apm. 1.–65.), Filodēma (*Φιλόδημος*, apm. 110.–40. gads p. m. ē.), Plūtarha (*Πλούταρχος*, apm. 46.–119. gads) un citos

tekstos līdz 4. gadsimtam, kurus Fuko analizē. Sākotnēji parrēsija ir būtiska politiskajā praksē, laika gaitā pārtopot par monarhisko parrēsiju un pietuvojoties sokrātiskās parrēsijas veidam, kas pēc tam ilgstoši ietekmē kuniķu un citas sokrātiskās skolas.

Parrēsija ir brīvprātīga patiesības teikšana noteiktās, bieži nevienlīdzīgās varas attiecībās, ko īsteno, lai paustu kritiku par sevi vai citiem, lai uzlabotu esošo situāciju. Patiesības teikšana rada risku, draudus zaudēt kaut ko sev svarīgu, sabojāt attiecības un galējā instancē — dzīvību. Parrēsija dažkārt latviski tiek tulkota arī kā “brīva runa” vai “drosmīga runa”.³ Vārds “parrēsija” cēlies no sengrieķu vārda *parrhēsiā* (*παρρησία*), etimoloģiski veidojies no *pān* (*πᾶν*) — “viss” un *rhēma* (*ῥῆμα*) — “runa”, “izteikšana”, “teiktais”, burtiskā tulkojumā — “teikt/runāt visu”. Parrēsijas praktizētājs, lietotājs, patiesības runātājs, teicējs ir parrēsists (*parrhēsiastēs*, *παρρησιαστής*). Vairumā Fuko analizēto grieķu tekstu no 5. gadsimta p. m. ē. līdz 5. gadsimtam m. ē. parrēsija parādās kā

verbāla aktivitāte, kurā runātājs pauž savas personīgās attiecības ar patiesību un riskē ar savu dzīvību, jo patiesības teikšanu uzskata par pienākumu, lai uzlabotu sevi, citus vai lai citiem palīdzētu. Parrēsists brīvi, tieši, atklāti, izsmeloši, bez manipulācijas vai retorikas izmantošanas saka to, ko domā, un skaidri pauž, ka tās ir viņa domas — teiktajam jā-sakrīt ar domāto un jātiek skaidri saprastam. Fuko saka, ka parrēsijā kā verbālā rīcībā “runātājam ir specifiskas attiecības ar patiesību caur atklātību, noteiktas attiecības ar paša dzīvību caur briesmām, noteikta veida attiecības ar sevi pašu vai citiem cilvēkiem caur kritiku (paškritiku vai citu cilvēku kritiku) un specifiskas attiecības ar morālo likumu caur brīvību un pienākumu”⁴, tādējādi norādot uz tās politisko un ētisko raksturu.

Lai subjekta teiktais parrēsijā kvalificētos par patiesību, nav nepieciešams ārējs apstiprinājums, pierādījums, patiesības fakts mīt subjektā, kuram piemīt noteiktas morālas kvalitātes. Fuko saka, ka mūsdienu epistemoloģiskajā ietvarā parrēsija šādā izpratnē nav iespējama, jo kartēziskās šaubas uzskatu, pirms to var pieņemt par patiesu, pakļauj skepei.⁵ Tādējādi parrēsijā par patiesības garantu kļūst pats subjekts, nevis principi, kas nodrošinātu diskursa patiesumu.

Tādēļ parrēsija neattiecas uz patiesību kā jautājumu par reprezentāciju atbilstību un pareizu spriešanu. Patiesība kā parrēsijas jēdzienu veidojošs elements jānošķir no patiesības kā binārā pāra “patiesība/nepatiesība” sastāvdaļas, jo šādā griezumā patiesība Fuko izpratnē tiek noteikta attiecībā pret aktuālo diskursu, kas darbojas kā vēsturisks apriori, līdz ar to par patiesību sabiedrībā tiek pieņemts tas, kas ir atbilstīgs diskursam.⁶ Saskaņā ar to, ka, pēc Fuko domām, visiem lielajiem, par mūžīgiem uzskatītajiem jēdzieniem ir vēsture, tajā skaitā patiesībai un arī patiesības teikšanai, Fuko vēlas parādīt, ka patiesības izpratne pirms modernās zinātnes parādīšanās ir bijusi citāda, ne objektīva un demonstratīva.⁷ Patiesība parrēsijas kontek-

stā jāsaprot kā tādas patiesības teikšana, par kuru subjekts uzņemas atbildību. Risks pastiprina subjekta attiecības ar patiesību. Parrēsiju nosaka patiesības teikšanas veids, nevis saturs. Tā ir kritika, nevis vienkārši patiesības teikšana, informēšana vai retorika, kas atkārti dominējošo diskursu. Patiesības teikšana parrēsijā konfrontē, iebilst, norāda uz trūkumu individuā vai populārā viedoklī, aktuālā diskursā ar pretenzijām uz patiesību un liek izšķirt un izšķirties.

Parrēsija iekļaujas politiskajā un biopolitikas sfērā, jo saistāma ar sabiedrības pārvaldības problemātiku. Ņemot vērā to, ka brīvība ir varas īstenošanas priekšnoteikums demokrātijā, parrēsija ir veids, kādā brīvs subjekts var īstenot varu pār citiem brīviem subjektiem. Vara Fuko ir pārvaldības jautājums,⁸ kas jāsaprot plašā nozīmē — runa ir par to, ka ar rīcību tiek ietekmēta citu rīcība. Piemēram, Eiripīda teksti no 4. gadsimta p. m. ē. liecina par parrēsiju kā neatņemamu Atēnu demokrātijas sastāvdaļu. Ne tikai parrēsija ir īstenojama vienīgi demokrātijā, bet bez parrēsijas nevar būt demokrātijas, kas to nepārtraukti arī apdraud, jo parrēsija īstenojas tieši konfrontācijā, konfliktā.⁹

Parrēsija attiecas ne tikai uz citu, bet arī seviis pārvaldību, pašvaru, kas iezīmējas arī sengrieķu tekstos. Parrēsija iekļaujas dzīvesmākslā (*technē tou biou*) un ir saistīta ar pašrūpi (*epimeleia heautou*), dažādām pašpārbaudes tehnikām, jo, tikai rūpējoties par sevi, ir iespējams rūpēties par citiem. Piemēram, Platona darbos Sokrats (*Σωκράτης*, apm. 469.–399. gads p. m. ē.) parādās kā parrēsists, jo konfrontē atēniešus ar patiesību un aicina rūpēties par sevi, savu dvēseli¹⁰ un patiesību. Pretēja Sokratam ir tirāna figūra, kas ir savu vēlmju, iekāru vergs (neīsteno pašrūpi, pašvaru), kā dēļ nevar pienācīgi rūpēties par citiem, valdīt pār tiem.

Parrēsija, pašrūpe un filosofija ir cieši saistītas, un viena uz otru norāda, gandrīz pārklājas. Fuko uzskata, ka pašrūpe ir “varas ierobežošanas un kontrolēšanas veids”¹¹, un

norāda, ka “tā ir vara pašam pār sevi, kas tādējādi regulē varu pār citiem”¹². Tāpat viņš pauž, ka “filosofijas loma ir arī uzraudzīt politiskās racionalitātes pārmērīgo varu”¹³ un, ka filosofijas nozīme un uzdevums ir “veridiktijas lietošana attiecībā pret varu”¹⁴ un mūsu pasaules kritiska analīze¹⁵. Fuko izpratnē filosofija kā jautājums par patiesības teikšanas nozīmīgumu Rietumu filosofijas kritiskajā tradīcijā ir parrēsija, bet jautājums par patiesību kā pareizu spriešanu Rietumu tradīcijā veido “patiesības analītiku”.¹⁶ Šeit iezīmējas Fuko darbības lauks — tā ir kritiskā tradīcija Rietumu filosofijā, kas norāda uz filosofiju kā parrēsiju — noteiktu diskursu kritiku, patiesības problematizēšanu, iekļaujot Fuko ģenealogijas pieeju kā parrēsiju, kas kritiski analizē dažādus diskursus un pēta patiesību vēsturi.

Arī parrēsija formāli uzskatāma par diskursu, kas rada jautājumu par tās attiecībām ar citiem diskursiem, kurus Fuko analizē. Diskursi, diskursīvās prakses ir varas un zināšanu attiecību konkrētās izpausmes, kas dara iespējamu subjektēšanu — indivīdu pašizpratnes veidošanu, pakļaušanos un pakļaušanu. Parrēsiju Fuko dēvē par “patiesu diskursu”/“patieso diskursu” (*true discourse; discours vrai*), taču arī par “patiesības diskursu” (*discourse of truth; discours de vérité*),¹⁷ gluži tāpat kā tos diskursus, kuri tiek atzīti par patiesību vai uzdodas par to.

Taču parrēsijas būtība nav verbalitātē. Tās morālā dimensija patiesības paušanu vārdos sajūdz ar praksi. Darbi, dzīvotais pausto padara par patiesību, sniedz tam segumu, patiesības paušanu specifiski vārdos padarot par šīs prakses sekundāru aspektu. Tas vislielākajā mērā attiecas uz filosofiskās, sokratiskā parrēsijas iezīmi, saskaņā ar kuru pastāv racionālā diskursa (*logos*) un dzīves (*bios*) sakritība. Patiesība kļūst par *ergon* — darbu, rīcību. Piemēram, par to liecina Sokrata neiesaistīšanās akts Trīsdesmit tirānu valdīšanas laikā Atēnās, kad viņam tika pavēlēts arestēt Salamīnas Leonu. Sokrats, nepildot nelikumīgo pavēli, nevēloties rīkoties netaisni, nostā-

joties pret vairākumu un riskējot ar savu dzīvību, veic parrēsisku aktu. Tādējādi patiesība nav tikai vārds, diskurss, bet ir rīcība, tā kļūst iemiesota. Parrēsija šādā izpratnē ir pamats filosofijai kā dzīvesveidam, kas aizsākas antiķajā kultūrā. Fuko saka: “Dzīvot filosofiski ir rādīt patiesību caur ēthos (veids, kādā dzīvo), veidu, kādā reaģē (uz situāciju, ainu, nonākot konfrontācijā ar konkrētu situāciju), un acimredzami doktrīnu, ko māca.”¹⁸ Filosofiska dzīve tādējādi ir patiesības manifestācija. Parrēsija ir akts, noteikta veida attieksme, rīcība, ko var izmantot kā līdzekli, bieži vien pēdējo, saceloties pret netaisnību. Fuko norāda arī uz Indijas badastreika rituālu un dažām japāņu pašnāvības praksēm kā parrēsiju.¹⁹ Tie ir parrēsiski akti, kurā netaisnības upuris vai vājais norāda uz varenā netaisnību.

Jautājums par patiesības teikšanu skar varas problēmu, kas savukārt cieši saistīta ar zināšanu iespējamību un funkcionēšanu, jo nav iespējams atklāt patiesību, neņemot vērā varas attiecību, dominēšanas un pakļaušanas formas.²⁰ Varas attiecības, darbība nevar funkcionēt bez patiesības producēšanas un otrādi.²¹ Jautājums par zināšanām kā patiesību, jautājums par to, kas kvalificējas kā patiesība, ir nesaraujami saistīts ar varu, jo vara funkcionē caur zināšanām un zināšanas caur varu. Šajā sakarā jānorāda, ka Fuko nošķir divus stāvokļus — varas attiecības un dominēšanas stāvokli, kundzību. Kundzības apstākļos subjekts nevar lietot brīvību. Taču varas attiecībās, kas Fuko izpratnē pastāv jebkurās cilvēciskajās attiecībās, lai cik nevienlīdzīgas tās būtu, pastāv iespējamība subjektam īstenot savu brīvību, īstenot izmaiņas, jo vara ir divpusējas attiecības, nestabilas un tādēļ apvēršamas.²² Tas nozīmē, ka varas attiecībās vienmēr pastāv pretošanās iespējamība. Parrēsija ir prakse, kas dara iespējamu šādu pretestību nevienlīdzīgās varas attiecībās. Galējā situācijā, kā Fuko izsakās, varas attiecībās var pastāvēt vismaz iespēja nonāvēt sevi vai otru, taču pa vidu vēl ir bēgšana, vardarbīga pretošanās, maldināšana un citas stratēģijas

situācijas apvēršanai.²³ Varas attiecībās subjekts vienmēr ir relatīvi brīvs, jo pat vājamam ir kāds līdzeklis, ko izmantot — veridīcija, parrēsija.

Varas fenomenā Fuko interesē, kā cilvēki ar to tiek subjektēti un objektēti, tāpēc parrēsijas kontekstā patiesības teikšana, kritika nevienlīdzīgās varas attiecībās nozīmē iespēju subjektam īstenot savu brīvību. Un, lai gan indivīds ir subjekts, jo ir dispozitīva konstituēts, tomēr viņš ir brīvs spējā reaģēt uz dispozitīvu, ko varētu saukt par šķērslī.²⁴ Tieši šādā situācijā ar parrēsiju kā kritiku ir iespējams izaicināt valdošu diskursu, populāru viedokli, apšaubīt novilktais robežas. Tas norāda uz to, ka Fuko par būtisku uzskata subjekta darba ar sevi pašu lomu pārmaiņu īstenošanā, nevis varas attiecību apvēršanu, varas mehānismu pārveidošanu no ārpusē. Fuko svarīga ir pašrūpes ideja, kas sevī iekļauj arī parrēsiju, jo tādējādi iespējams īstenot arī individuālo brīvību.

Fuko noraida universāla subjekta pastāvēšanu un uzsver subjekta tapšanu — subjekts rodas subjektēšanas vai apzinātas sevis veidošanas procesā. Abos gadījumos subjekta veidošanos un pastāvēšanu nevar skatīt šķirti no patiesības. Subjekts veidojas attiecībās ar patiesību, ko tas domā, pieņem par sevi, brīvprātīgi vai caur piespiešanu, tādējādi veidojot un izmainot attiecības ar sevi.²⁵ Tādēļ jautājums par subjektu paredz gan varas attiecības — ar citiem vai sevi, gan attiecības ar patiesību, zināšanām, kas tiek pieņemtas par patiesību. Fuko savos darbos rāda, kā subjektu veido sava laika dispozitīvs, varas/zināšanu efekti, diskursīvās prakses, taču indivīdam ir iespēja ar domāšanas palīdzību iegūt relatīvi brīvu perspektīvu attiecībā uz objektiem, kam parrēsijas kontekstā pievēršas Fuko, — tagad viņu interesē indivīds, kurš tāpat pakļauts subjektēšanai, tomēr ir spējīgs uz autonomiju, tādējādi skaidri iezīmējot brīvības iespējamību.

Tādēļ parrēsiju raksturo ne tikai tas, ka tā ir prakse, kurā subjekts ir noteiktās varas

attiecībās ar citu, bet arī tas, ka tā ir ētiska prakse, kurā subjektam ir attiecības ar savu brīvību un patiesību. Parrēsists lieto savu brīvību, izšķiroties par labu atklāšanai, nevis pārliecināšanai²⁶, patiesībai, nevis nepatiesībai vai klusēšanai, izvēlas riskēt ar savu drošību un dzīvību, izvēlas kritiku, nevis glaimus un morālu pienākumu, nevis savtīgumu vai morālu apātiju.²⁷ Parrēsija ir augstākais brīvības izmantojums²⁸, ko nosaka riska uzņemšanās, liecinot par parrēsista morālajām īpašībām, piemēram, par drosmi rūpēties par patiesību, uz ko aicina arī Platona Sokrats, kuram rūpe par patiesību ir rūpe par dvēseli. Subjekta attiecības ar savu brīvību un patiesību parrēsiju iekļauj Fuko antīkās ētikas izpratnē, kas attiecībās ar citiem veido eksistences ētiku, dzīvesmākslu.²⁹

Parrēsijā patiesību sakošais subjekts, patiesība, kas tiek teikta, varas attiecības, kurās tas tiek īstenots, sasaucas ar subjekta, patiesības un varas problematizāciju citos Fuko darbos. Viņš apgalvo, ka parrēsijas jēdzienā savijas veridīcijas modi, pārvaldības tehnikas un patības prakses, ar kuru savienošanu viņš vienmēr esot nodarbojies.³⁰ 1984. gadā intervijā jautāts, vai viņa šībrīža pieeju joprojām nosaka subjektivitāte un patiesība, viņš saka: "Patiesībā mani vienmēr ir interesējusi šī problēma, pat ja es to formulēju nedaudz citādi. Es esmu mēģinājis noskaidrot, kā cilvēciskais subjekts iederas noteiktās patiesības spēlēs, vai tās būtu bijušas patiesības spēles, kas pieņem zinātnes formu vai atsaucas uz zinātnisku modeli, vai tādas patiesības spēles, kas sastopamas kontroles institūcijās vai praksēs."³¹ Arī sava parrēsijas lekciju kursa sākumā Fuko pauž, ka jau iepriekš pētījis subjekta un patiesības attiecības, vienīgi nevis kā parrēsijā, kurā jautājums ir par patiesības diskursu, kuru subjekts pats lieto, bet par diskursiem, ar kuriem patiesība tiek teikta par subjektiem, norādot uz ārprātīgo subjektu un noziedznieku kā piemēriem.³² Ņemot vērā to, ka subjekts paredz varas/zināšanu attiecības, kuras saistītas ar patiesību, to, ka varas

attiecības vienmēr paredz subjektu, pēc mīnētajiem Fuko apgalvojumiem var pieņemt, ka šo elementu attiecībās vienmēr ir klātesošs jautājums par patiesības teikšanu un patiesības diskursu kādā no veidiem. Tādējādi var pievērsties tam, kā parrēsija iekļaujas penitenciārās sistēmas diskursa analizē darbā “Uzraudzīt un sodīt” un seksualitātes diskursa kontekstā “Seksualitātes vēstures” projektā.

“Uzraudzīt un sodīt”

1975. gadā izdotajā darbā “Uzraudzīt un sodīt” ar apakšnosaukumu “Cietuma dzimšana” (*Naissance de la prison*) Fuko rāda, ka no miesas sodiem klasiskajā laikmetā notiek pāreja uz varas struktūrām, mehānismiem, tehnoloģijām 19. gadsimtā, kas rada disciplināro sabiedrību ar klasificēšanu, reģistrēšanu, eksaminēšanu, uzraudzību, novērošanu, kurā joprojām dzīvojam (Fuko raksta tagadnes vēsturi). Cietums — viens no darba centrālajiem objektiem — ir šīs sabiedrības robežinstitūcija, kas, pēc Fuko domām, pati rada likumpārkāpējus, kurus tā iesloga. Taču “Uzraudzīt un sodīt” cietumu kritikas saknes meklējamas Fuko pieredzē, līdzīgi vairumam Fuko darbu, kuru problemātika saistīta ar viņa dzīvi. Darbā “Uzraudzīt un sodīt” veiktās disciplinārās varas analīzes aspekti liecina par to, ka tajā ir ieausta parrēsijas tēma, un šajā sakarā var uzsvērt vairākus domu gājienu.

Darba tapšanu ierosina problēmas penitenciārajā sistēmā — noteiktu subjektu tiesību ievērošana nevienlīdzīgās varas attiecībās, kurās tie ir pakļauti un ierobežoti savas brīvības, tajā skaitā diskursīvas, lietošanā. Fuko mērķis ir uzrakstīt darbu, kas, rādot, kā veidojas un funkcionē penitenciārā sistēma, radītu iespēju kritizēt esošo situāciju un īstenot pārmaiņas. Viņa personiskā iesaistīšanās pārmaiņu veicināšanā, darbojoties “Cietumu informācijas grupā”, kritizējot cietumus un īstenojot darbības, kas radīja draudus viņa labklājībai, sasauca ar “Uzraudzīt un sodīt” tapšanu, ko kopumā iespējams skatīt kā par-

rēsiju — patiesības (kritikas) paušanu vārdos un darbos, kas ir savstarpēji saskaņīgi, uzņemoties risku. Šis darbs ir saistīts ar cietumu sistēmas un ieslodzījuma prakšu kritikas kustību septiņdesmito gadu sākumā, kurā piedalījies Fuko. Laikā, kad Fuko bija sācis darbu pie “Uzraudzīt un sodīt”, notikumi Francijā iedvesmoja “Cietumu informācijas grupas” (*Groupe d'Information sur les Prisons*) izveidi, kuru Fuko līdzdibināja. Grupas mērķis bija pievērst sabiedrības uzmanību cietumnieku tiesību ievērošanai, apstākļiem un attieksmei pret ieslodzītajiem cietumā. Piemēram, viena no darbībām bija informācijas vākšana no ieslodzītajiem par viņu pieredzi ieslodzījumā, dalot aptaujas anketas viņu apmeklētājiem. Iegūto informāciju apkopoja, izdeva pamfletos un izplatīja. Grupa īstenoja akcijas, demonstrācijas, kas izraisīja institūciju reakciju un policijas iejaukšanos. Fuko tika apcietināts vairākas reizes. Darbība “Cietumu informācijas grupā” prasīja fizisku drosmi, jo pastāvēja vardarbības draudi.³³ Fuko puda savu nostāju par ieslodzīto tiesībām un policijas vardarbību.³⁴ Būdams nāvessoda atcelšanas aizstāvis, Fuko apliecināja savu morālo stāju, atsakoties piedalīties pusdienās ar Francijas prezidentu Valēri Žiskāru d'Estēnu notiesātā neapzēlošanas dēļ.³⁵ Šī rīcība, piedaloties protestos un izplatot informāciju, veido personiskās iesaistes un pieredzes daļu, kas vienmēr tiek pieminēta Fuko darbu sakarā — viņš raksta par to, kas ir saistīts ar viņa pieredzi. Tādējādi šī rīcība sasauca ar “Uzraudzīt un sodīt” problemātiku. Var apgalvot vēl vairāk — šī rīcība ir parrēsija un “Uzraudzīt un sodīt” ir daļa no tās. Fuko drosmīgi paūz patiesību sabiedrībai un autoritātēm, kritizē cietumu sistēmu, riskējot ar savu drošību un veselību.

Fuko vārdi un darbi šajā ziņā saskan, tas sasauca ar *bios* un *logos* harmoniju sokratiskā parrēsijā, taču uz parrēsiju (kas vienmēr jādōmā kā kritika) var norādīt arī kritika, kas cietumu sakarā interesēja Fuko. Viņš vēlējās uzrakstīt vēstures grāmatu, kas ļautu saprast

pašreizējo situāciju un novestu pie rīcības, padarītu penitenciāro situāciju saprotamu un tādējādi arī kritizējamu.³⁶ “Cietumu informācijas grupas” pamfletā, komentējot vēstules, kuras rakstījis ieslodzītais, kurš homoseksualitātes dēļ turēts vieninieka kamerā un izdarījis pašnāvību, Fuko raksta, ka šīs sistēmas vara “rada tos, kurus tā izslēdz un notiesā”³⁷. Šādu pašu cietumu sistēmas un tās varas tehniku kritiku Fuko pauž darbā “Uzraudzīt un sodīt”, rakstot, ka cietums neizbēgami rada likumpārkāpējus, un uzsverot pielietotās audzināšanas sistēmas varas pārmērību, varmācību.³⁸ Viņš arī norāda, ka delinkvents tiek veidots par nākamo recidīvistu, kurš sabiedrību uzskatīs par ienaidnieku un kuram būs grūtības iekļauties sabiedrībā, kuru tā nevēlas pieņemt.³⁹ Tādējādi Fuko kritizē penitenciāro sistēmu, kura nespēj īstenot uzdevumu, ko uzņēmusies — labot, pārveidot, pāraudzināt noziedzniekus, padarīt tos par “normāliem” sabiedrības locekļiem un iekļaut atpakaļ sabiedrībā.

Šīs sistēmas diskursīvo prakšu centrā ir varas, patiesības un subjekta attiecības, kas implicē jautājumu par parrēsiju. Fuko gan aktivismā, gan darbā paustās kritikas pamatā ir pārlicība, ka penitenciārā sistēma pati rada subjektus, kurus tā izslēdz un notiesā, turklāt tā nespēj īstenot apsolīto. Tādēļ Fuko runā par subjektiem, kuri varas/zināšanu attiecībās, kas producē patiesību par šiem subjektiem, tiek subjektēti, pakļauti. Šeit arī jāpatur prātā Fuko teiktais, ka vara, šajā gadījumā, disciplinārā vara, viņam nav fundamentāla problēma, bet interesē viņu kā instruments, lai analizētu jautājumu par patiesību, kuras centrā ir subjekts, un par subjektu patiesības spēlēs,⁴⁰ un arī tas, ka kriminālsodu prakses centrā ir patiesības un varas attiecības. Tāpat varētu apgalvot, ka “Uzraudzīt un sodīt” būtībā ir mēģinājums atklāt subjekta un patiesības attiecības noteiktā varas laukā. Piemēram, nodaļā par miesas sodiem Fuko saka, ka tiesu praksē tie bijuši nozīmīgi, jo ķermenis ir patiesības atklāšanās vieta, miesas sods (arī

spīdzināšana) ir patiesības (par noziegumu) atklājējs, norādot, ka patiesības–varas attiecības ir ikviena soda mehānisma centrā, tajā skaitā mūsdienu kriminālsodu praksē.⁴¹ Šādi “Uzraudzīt un sodīt” problemātiku iespējams skatīt fundamentāli kā patiesības problemātiku, kuras centrā ir subjekts.

Disciplinārās varas un penitenciārās sistēmas kontekstā runa ir par subjektu, kas tiek veidots — subjektēts, pakļauts, un tādēļ var runāt par mehānismiem, kā tas tiek īstenots. Tādēļ jāpievēršas varas un zināšanu attiecībām, kas nepārtrauktā artikulācijā veido subjektu un no subjekta veido zināšanu objektu, no kura zināšanas tiek iegūtas un par kuru tās tiek veidotas dažādās disciplīnās, kas veido nepieciešamo patiesības apvārni. Subjekts ir gan disciplinārās varas objekts, un tādējādi var runāt par subjektēšanu varas attiecībās, gan zināšanu objekts — no tā tiek iegūtas zināšanas un par to tiek radītas zināšanas. Fuko raksta, ka 18. gadsimtā pastiprinājās varas palielināšanās un zināšanu formēšanās, ko veicināja disciplinārie aparāti, kuros objektēšanas mehānismi var tikt izmantoti par pakļaušanas instrumentiem un to varas palielināšanās palīdz vairot zināšanas.⁴² Varas un zināšanu, kam tiek piešķirts patiesības statuss, attiecības veido subjektu, kas ir zināšanu objekts. Turklāt Fuko netieši norāda uz šo zināšanu, patiesības vēsturiskumu, zināmu subjektēšanas un objektēšanas arbitraritāti, jo “subjekts, kas zina, objekti, kas jāuzzina, un zināšanu modalitātes lielākoties ir šīs fundamentālās varas–zināšanu sakrītības un vēsturisko pārmaiņu rezultāti”⁴³. Tiek veidotas zināšanas — zinātniski diskursi (patiesība), kas mijiedarbībā ar varu veido un pakļauj subjektus.

Zināšanas par ieslodzītajiem tiek iegūtas cietumos, kur tās pēc tam tiek atkal izmantotas, tādējādi nodrošinot varas funkcionēšanu. Runa ir par “katra ieslodzītā, viņa uzvedības, iekšējo lēmumu un pakāpeniskās uzlabošanās”⁴⁴ zināšanu. Informācijas fiksēšanai un zināšanu veidošanai par katru ieslodzīto

īpaši labi kalpo penitenciārs Panoptikons⁴⁵, kas ļauj nodrošināt individuālu izturēšanos pret ieslodzīto⁴⁶ soda izpildē. Zināšanu veidošanā būtiski ir pazīt noziedznieku, lai efektīvi īstenotu pārveidošanas procesu, jo tiesāts tiek ne tikai juridiskais objekts — noziegums, bet arī dvēsele (subjektivitāte), “lai sodīšanā tā uzņemtos atbildību”⁴⁷. Soda tādus elementus, kas nav juridiski kodējami, taču ir būtiski noziedznieka pazišanās un palīdz sniegt vērtējumu attiecībā uz viņa pagātni un nākotni — “kaislības, instinktus, anomālijas, krollības, nepielāgošanos un vides vai iedzimtības ietekmi”⁴⁸. Dvēsele nodrošina to, ka “varas attiecības sagādā izdevību iespējamām zināšanām un zināšanas atjaunina un pastiprina varas rezultātus”⁴⁹. Šādu varas un zināšanu efektu uz subjektu Fuko attiecina arī uz bērniem, skolēniem, vājprātīgajiem un saka, ka šī dvēsele “dzimst no sodīšanas, uzraudzības, soda un piespiešanas procedūrām”⁵⁰.

Vara un zināšanas nodrošina arī, ka likuma pārkāpējs kļūst par diskvalificētu subjektu un objektu zināšanu laukā. Fuko raksta, ka “noziedznieks, kurš nosaukts par ienaidnieku un kuru vajāt ir ieinteresēti visi, izkrit no pakta, tiek diskvalificēts kā pilsonis un sāk nest sevī tādu kā savvaļas dabas fragmentu; viņš parādās kā ļaundaris, briesmonis, varbūt vājprātīgs, slimis un drīz vien “nenormāls”. Un šī iemesla dēļ kādu dienu viņš pakļausies zinātniskai objektivācijai⁵¹ un atbilstoši “ārstēšanai”, kas tam ir korelatīva.”⁵² Šeit redzams, kā noteiktā patiesības režīmā veridīcija subjektē, veido noteikta veida subjektu, par kuru patiesību iespējams ne tikai teikt, bet arī iegūt, subjektu objektējot. Šis zināšanas, kas ir jautājums par patiesību, tiek zinātniskotas, lai pamatotu un stiprinātu varas mehānismus. Tās arī veido subjektu. Šis subjekts, kas tiek patoloģizēts, atrodas nepareizajā diferenciācijas pusē, līdz ar to var pamatot tiesības ierobežot viņa brīvību un viņa diskursa tiesības uz patiesības statusu.

Tātad runa ir par subjektēšanu varas tehnoloģijās — noteikta veida subjekta radīšanu,

kas tiks leģitimēta ar dažādiem diskursiem un disciplīnu, piemēram, medicīnas, psiholoģijas, kriminoloģijas veidošanu. Citviet Fuko raksta: “Psihiatriskā ekspertīze un vēl vispārīgākā veidā — kriminālā antropoloģija un apnīcīgais kriminoloģijas diskurss tur atrod vienu no savām precīzajām funkcijām — svinīgi ierakstot likuma pārkāpumus zinātniskai apziņai uztveramu objektu laukā, dot legālas sodīšanas mehānismiem attaisnojamo pamatu iedarboties nevis vairs vienkārši uz likuma pārkāpumiem, bet gan uz indivīdiem; nevis vairs uz to, ko viņi ir izdarījuši, bet uz to, kas viņi ir, būs un var būt.”⁵³ Likuma pārkāpējs tiek radīts kā patoloģizēts subjekts.⁵⁴ Noziedznieki ir nenormālie, tie ir jāizslēdz, jāizkļauj, lai normalizētu un iekļautu atpakaļ. Izslēgšanas un iekļaušanas procedūras saistāmas ar biopolitikas lauku, tādējādi disciplinārās varas jautājumi šeit savienojas ar biovaras tēmu. Normalizācijas tehnoloģijas rada anomālijas sociālajā ķermenī, kuras sola normalizēt, un biovaras veidošanās nostiprina anomāliju kategorijas, piemēram, šajā kontekstā delinkventu.⁵⁵ Tas, kas sākotnēji ir politiska problēma, no politiska diskursa tiek pārcelts uz zinātnes diskursu, kur nonāk ekspertu rokās.⁵⁶ Šādi varas/zināšanu attiecībās veidojas patiesība par subjektiem. Fuko ir skeptisks, jautājot — “vai zinātne par indivīdu ir iespējama un likumīga?”⁵⁷ Lai gan šeit Fuko runā par plašāku jomu — dažādām sabiedrības institūcijām, kurās tiek pielietotas noteiktas tehnikas, netieši tiek apšaubīts pamats patiesības producēšanai par subjektiem, tajā skaitā delinkventiem, kas šajās varas attiecībās tiek veidoti.

Ir redzams, ka patiesība, kas disciplinārās varas un zināšanu attiecībās tiek producēta, skar brīvības jautājumu, jo ar to tiek pakļauts un veidots subjekts. Fuko raksta: “Un beigās šajā labošanas tehnikā mēģina atjaunot ne tik ļoti tiesību subjektu, kas nokļuvis sabiedrības pakta fundamentālo interešu sfērā, bet gan paklausīgu subjektu, indivīdu, pakļāvušos paradumiem, likumiem, pavēlēm, autoritātei,

kas pastāvīgi realizējas ap viņu un uz viņa un kam jāļauj viņam automātiski darboties sevī. Tātad ir divi ļoti atšķirīgi veidi, kā reaģēt uz likuma pārkāpumu: sabiedriskajā paktā atjaunot juridisko subjektu vai veidot paklausīgu subjektu, kas liektos jebkuras vispārējas un reizē sīkumainas varas priekšā.”⁵⁸ Fuko skaidro, ka subjekta — notiesātā, vājprātīgā, slimnieka — dzīves dokumentēšana ir “objektīvācijas un pakļaušanas paņēmieni”⁵⁹, kā dēļ disciplinārās tehnikas rada jautājumu par to, kā tas, kas tiek pieņemts par patiesību, ierobežo subjektu brīvību un tādējādi ir saistīts ar parrēsiņas problemātiku.

“Baudu lietojums” un “Pašrūpe”

1984. gadā iznākušie darbi “Seksualitātes vēsture II. Baudu lietojums” un “Seksualitātes vēsture III. Pašrūpe” seko “Seksualitātes vēsturei I. Zinātgrība”, kurā Fuko vēlējas atspēkot “apspiestās seksualitātes” hipotēzi un rādīja, ka seksualitātes uztveri, izpratni, pieredzi veido kultūras konvencijas un varas mehānismi, un kā, padarot to par zinātnisku disciplīnu objektu, arī indivīdi kļuva par zinātni kontrolētiem objektiem un subjektiem, kuri, pielāgojoties normām, veido sevi.⁶⁰ Otrajā un trešajā daļā Fuko nolēma pievērsties patības hermeneitikai antīkajā kultūrā⁶¹, jo, “lai saprastu, kā jauno laiku indivīds varēja iegūt pieredzi par sevi pašu kā “seksualitātes” subjektu, bija nepieciešams vispirms izprast veidu, kādā Rietumu cilvēks tika novests pie sevis kā iekāres subjekta atzišanas”⁶². “Seksualitātes vēstures” projektā Fuko doma mēģina izsekot jautājumam, kāds ir bijis seksuālās aktivitātes problematizācijas garais ceļš līdz modernajai sabiedrībai, kurā tiek ieviesti un nostiprinās seksa, seksualitātes un dzimuma nojēgumi, pār kuriem rūpi tur patiesības griba.

Otrajā daļā “Baudu lietojums”, kurā Fuko pievēršas seksuālās aktivitātes problematizācijai filosofijā un medicīnā klasiskajā grieķu kultūrā 4. gadsimtā p. m. ē., aplūkojot principus, saskaņā ar kuriem indivīdi — brīvie,

pieaugušie vīrieši — var vadīt savu uzvedību attiecībā uz seksuālu baudu,⁶³ viņa perspektīva pārvirzās no varas tehnikām, kas veido subjektu, uz subjektu, kuru šīs varas tehnikas veido, uz patības tehnikām, mēģinot izsekot idejai, ka seksualitāte rada pieeju patiesībai par sevi.⁶⁴ Runa ir par pašpraksi, kuras viens no aspektiem ir baudu lietošana, un šī patības prakšu sfēra ietver sevi arī parrēsiņu. Fuko šeit analizē preskriptīvus tekstus, kas iesaka uzvedības veidu attiecībā uz seksuālo aktivitāti, uzsverot, ka tomēr būtiskākas par sekošanu morāles noteikumiem senajiem grieķiem bijušas attiecības ar sevi, kurās indivīds izvēlas un veido savu eksistences veidu. Trešajā daļā “Pašrūpe” Fuko turpina seksuālās aktivitātes problematizācijas izpēti, pievērsoties grieķu un latīņu tekstiem, kas tapuši pirmajos divos mūsu ēras gadsimtos. Tādējādi, kā bieži tiek formāli pieņemts, Fuko no arheoloģijas un ģeoneoloģijas pievēršas ētikai tās antīkajā izpratnē kā veidam, kādā indivīdi sevi veido kā ētiskus subjektus, problematizējot un pieņemot morāles noteikumus. Seksualitātes diskursa problematizācija Fuko izpildījumā arī atdara izpratni par seksu, seksuālo, dzimumisko kā vēsturiski veidotu, sociāli konstruētu un uzturētu, nevis dabisku vai pašsaprotamu.

Fuko pēta seksualitātes, iekāres, baudu problematizācijas veidošanos antīkajā kultūrā, to, kā un kāpēc seksuāla aktivitāte kļuva par morālu problēmu, un prakses, ar kurām indivīdi sevi veidoja kā ētiskus subjektus. 1984. gadā intervijā Fuko norāda, ka problematizācija ir atslēgas vārds, kas vieno visus viņa darbus kopš “Ārprātības un neprāta” (*Folie et déraison*, 1961), un tā jāsaprot kā “diskursīvu un nediskursīvu prakšu kopums, kas kaut ko ievieš patiesā un nepatiesā spēlē un konstituē to kā objektu domai (vienalga, vai tas būtu morālas refleksijas, zinātnisku zināšanu, politiskas analīzes utt. veidā)”⁶⁵. Sevis kā subjekta aktīva veidošana ir sevis un pasaules problematizācija, kurā indivīds, lietojot savu brīvību, veido pašizpratni, ko pieņem par patiesību un kuru aproprē ar

praksēm, patības tehnikām.⁶⁶ Šādi jautājums par ētiskā subjekta veidošanos antīkajā kultūrā sasaucas ar parrēsiju kā praksi. Jānorāda, ka šeit var runāt par problematizāciju ne tikai subjekta veidošanās sakarā, bet arī seksualitātes diskursa problematizācijas sakarā, kuru Fuko veic no tagadnes pozīcijām, no modernā subjekta perspektīvas, kritiski izvaicājot vēsturi un rakstot tagadnes vēsturi. Tādējādi seksualitātes diskursa fonā saglabājas jautājums par patiesības spēlēm un patiesību.

Fuko uzskata, ka “Baudu lietojums” un “Pašrūpe” ir līdzīgas “Uzraudzīt un sodīt”, jo viņš ir mēģinājis rakstīt vēsturi attiecībām starp domu un patiesību, norādot, ka “domas vēsture kā tāda ir doma par patiesību”⁶⁷. Jautājums joprojām ir par to, kā zināšanas var konstituēties — kā domai, kas ir saistīta ar patiesību, var būt vēsture.⁶⁸ Tomēr atšķirība starp agrākajiem darbiem un “Seksualitātes vēstures” pēdējām divām daļām ir tāda, ka Fuko jautājuma pozīcija ir pārvirzījies no citu kontroles, vadīšanas uz jautājumu par sevis kontroli, vadīšanu, tādējādi veidojot divas dažādas pieejas vienam un tam pašam jautājumam — jautājumam par to, kā attiecības ar sevi un attiecības ar citiem kopā veido pieredzi.⁶⁹ Runa ir par patības praksēm, kurās iekļaujas arī parrēsija kā prakse, kurā subjekts veido un manifestē attiecības ar patiesību, kas izpaužas gan domās un vārdos, gan darbos un dzīvojamā.

“Baudu lietojuma” ievadā Fuko skaidri pauž, ka viņu interesē patiesības spēles. Viņš skaidro, ka pētījis patiesības spēles vispirms zināšanu kontekstā, tad no varas attiecību perspektīvas un visbeidzot pievērsoties tam, kā indivīds konstituējas kā subjekts un atzīst sevi par tādu. Fuko pievēršas patības hermeneitikai antīkajā kultūrā, jo viņu interesē patiesības vēsture, “kura nebūtu vēsture par to, kas no patiesības varētu būt zināšanās, bet gan “patiesības rotaļu” analīze; analīze par patiesā un maldīgā rotaļām, caur kurām esamība vēsturiski konstituējas kā pieredze, proti, tāda, kas var būt domājama un kam

jābūt domājamai. Caur kādām patiesības rotaļām cilvēks nododas sevis paša būtmes domāšanai, kad viņš sevi uztver kā traku, kad uzskata sevi par slimu, kad domā par sevi kā par dzīvu, runājošu un strādājošu būtni, kad tiesā un soda sevi kā noziedznieku? Caur kādām patiesības rotaļām cilvēciska būtne ir sevi atzinusi par iekāres pārņemtu cilvēku?”⁷⁰ Tātad tagadnes problēma joprojām ir tā, kādas ir indivīda, kurš sabiedrībā tiek pakļauts subjektēšanai, attiecības ar to, ko tas pieņem kā patiesību par sevi. Jautājums ir, kā patiesība saistībā ar zināšanām caur pieredzi veidojas praksēs un to interpretācijā, nevis eksistē pirms vai viņpus pieredzes.⁷¹ Līdzīgu apgalvojumu Fuko izsaka arī 1982. gadā: “Mans mērķis vairāk nekā divdesmit piecus gadus ir bijis ieskicēt vēsturi dažādiem veidiem mūsu kultūrā, kādos cilvēki veido zināšanas par sevi: ekonomikai, bioloģijai, psihiatrijai, medicīnai un penoloģijai. Galvenais ir nepieņemt šīs zināšanas nekritiski, bet analizēt šīs tā sauktās zinātnes kā ļoti specifiskas “patiesības spēles”, saistītas ar specifiskām tehnikām, ko cilvēciskas būtnes izmanto, lai saprastu sevi.”⁷² Tādēļ var apgalvot, ka arī šajā darbā Fuko īsteno kritiku — seksualitātes diskursa kritiku, domas centrā turot jautājumu par patiesību, kas vienlaikus ir problēma, par seksualitāti kā domas objektu, kas varas/zināšanu attiecībās formē noteikta veida subjektus. Jāatzīmē, ka patiesības apvārsni, kurā iegulstas patiesība par sevi, veido arī patiesība, ar kuru notiek pašsubjektēšana un kuru attiecinām uz citiem, īstenojot subjektēšanu.

“Baudu lietojuma” pirmajā nodaļā “Baudu morālā problematizācija” Fuko pievērsas trim no darbā aplūkotojumiem — *aphrodisia*, *chrēsis* un *enkrateia*. Grieķu ētiskā pārdzīvojuma struktūru, ētisko substanci veidoja iekāres, akta un baudas dinamiskās attiecības⁷³ — *aphrodisia*, ko varētu pielīdzināt modernās seksualitātes izpratnei — nevis atsevišķie elementi. *Aphrodisia* ir saistīta ar *chrēsis* — tās lietošanu, kas morālajā reflek-

sijā tiecas izstrādāt baudu lietošanas modalitātes un nosacījumus, ne kodu, kanonu vai aizliegumus.⁷⁴ *Enkrateia*, ko varētu dēvēt par pašvaru, savukārt apzīmē “attieksmes pret sevi formu, šo “nostāju”, kas nepieciešama baudu morālei un kas izpaužas kā laba tā lietošana, ko dara”⁷⁵. *Enkrateia* ir nepieciešama, lai baudu lietojumā indivīds varētu veidot sevi kā ētisku subjektu. Tā ir saistīta ar sevi un citu vadīšanu, pārvaldību⁷⁶ — pirms valdīt pār citiem, nepieciešams valdīt pār sevi. *Enkrateia* šajā kontekstā nozīmē “pārvaldīt iekāres un baudas”, “īstenot varu pār tām”, “tām pavēlēt” (*kratein, archein*)⁷⁷. Vārds *enkrateia* ir atvasinājums no *kratein* un saistīts ar *archein* — “lietot varu pār”, “valdīt pār”, “pārvaldīt” — tas “ir pamatā sevi, kā arī citu pārvaldībai.”⁷⁸ Šeit var norādīt uz pāris aspektiem, kas šos jautājumus saista ar parrēsiju.

Pirmkārt, šeit parādās pārvaldības jautājums, kam Fuko dažādos aspektos pievēršas septiņdesmito gadu beigās un ir saistīts ar viņa biovaras, biopolitikas izpratni, un kas ir arī nosaukumā pēdējiem diviem lekciju kursiem *Collège de France (Le gouvernement de soi et des autres, “Sevis un citu pārvaldība”)*, kuros Fuko skata parrēsiju. Otrkārt, tā kā vispirms jāvalda pār sevi, lai varētu valdīt pār citiem, šī tēma saistāma ar pašrūpes uzstādījumu — lai rūpētos par citiem, vispirms jā rūpējas par sevi. Fuko ir svarīga pašrūpes ideja, kas iekļauj arī parrēsiju, jo tādējādi iespējams īstenot individuālo brīvību. Saskaņā ar Fuko pašrūpe iespējo pareizu uzvedību, ļauj praktizēt brīvību, ļauj pazīt, veidot un pārspēt sevi, valdīt pār savām kārēm.⁷⁹ Arī “Baudu lietojumā” rādīts, kā izvīzīti morāles principi, kurus indivīdi varēja izmantot seksuālās aktivitātes vadīšanā, iekāru ierobežošanā un sevi kā seksuāla subjekta veidošanā. Fuko arī norāda: “Rūpēšanās par sevi prasa sevi pazīšanu. Pašrūpe ir, protams, zināšanas par sevi — tas ir sokrātiski platoniskais aspekts —, bet arī vairāku pieņemamas uzvedības noteikumu vai principu, kas ir gan pa-

tiesības, gan priekšraksti, zināšana. Rūpēties par sevi ir nodrošināties ar šīm patiesībām: šeit ētika ir saistīta ar patiesības spēli.”⁸⁰ Šie aspekti parādās arī “Baudu lietojumā”, kad Fuko pievēršas sokrātiskajam *askēsis* principam, kas apvieno sevi vingrināšanu un rūpes par sevi: “[E]pimeleia heautou — pievēršanās sev ir sākotnējs nosacījums tam, lai varētu nodarboties ar citiem un viņus vadīt, — ietver ne vien nepieciešamību iepazīt (uzzināt to, ko nezini, uzzināt, ka nezini, uzzināt, kas esi), bet arī tiešām pievērsties sev un nodarboties ar sevi un pārveidoties.”⁸¹ Arī “Pašrūpe” Fuko piemin Senekas izpratni par pašrūpi kā sevi veidošanu un pārveidošanu.⁸² Var apgalvot, ka, tā kā sevi un citu pārvaldība šajā kontekstā paredz pašrūpi, ko īsteno ar pašpraksēm un kas ietver dažādus vingrinājumus, praktiskus uzdevumus un aktivitātes, veidojas tieša saistība ar parrēsiju.

Par pašrūpes praktiskajiem vingrinājumiem Fuko darbā “Pašrūpe” norāda, ka rūpēs par sevi nozīmīga bijusi pievēršanās pārdomām par sevi, un min Senekas aprakstītos pašpārbaudes vingrinājumus⁸³, kurus Fuko aplūkoja savās lekcijās par parrēsiju Kalifornijas Universitātē Bērklījā. Tajās parrēsija parādās arī kā prakse, kas ir saistīta ar dažādām pašpārbaudes tehnikām, kurās subjekts veido attiecības ar sevi un patiesību. Piemēram, Seneka apraksta vingrinājumu, kas paredz pirms miega pārdomāt un izvērtēt dienas domas, vārdus un rīcību, neslēpjot no sevi neko, lai novērstu neveiksmīgu vai neefektīvu rīcību.⁸⁴ Tās ir dažādās pašprakses, kuru kopīgais princips ir pievēršanās sev⁸⁵ un galamērķis pamatojas nosvērtības ētikā.⁸⁶ Turklāt šī pievēršanās sev veido pašpiederzi, ko Fuko saista ar baudu.⁸⁷ Tādējādi pašprakses, kurās indivīds sevi veido par ētisku subjektu, saistāmas arī ar baudu, kas rodas attiecībās ar sevi un kam nav ārēju ierosinājumu vai mērķu. Dažādie pašrūpes, pašpārbaudes vingrinājumi ir saistīti ar parrēsiju kā praksi, jo ar tiem subjekts veido attiecības ar sevi un patiesību.

Tā kā parrēsija kā prakse iekļaujas dzīvesmākslā, eksistences mākslā un seko pašrūpes principam, darbā “Pašrūpe” aplūkotās tēmas implicīti iekļauj parrēsiju. Piemēram, saistībā ar to, ka *aphrodisia* problematizācija pirmajos divos gadsimtos kļūst intensīvāka, tomēr nepastiprinās aizliegumi, Fuko norāda uz “paškultūras” attīstību, ko raksturo pašrūpes princips, kas valda pār eksistences mākslas (*technē tou biou*) dažādajām formām.⁸⁸ Fuko min gan Sokrata aicinājumu rūpēties par sevi un savu dvēseli⁸⁹, kas nepāšaubāmi ietver parrēsijas lietošanu, gan Epikūra (*Ἐπικούροσ*, apm. 341.–271. gads p. m. ē.) principu, ka “filosofija jāuzskata par nepārtrauktu vingrinājumu rūpēs pašam par sevi”⁹⁰. Viņš norāda, ka pašrūpes princips ar laiku atbrīvojas no filosofiskajām nozīmēm un iegūst vispārīgāku nozīmi — “priekšraksts, ka jānodarbojas pašam ar sevi, katrā ziņā ir imperatīvs, kurš ir izplatīts daudzās atšķirīgās doktrīnās; tas ir ieguvis arī attieksmes formu, izturēšanās veida formu, tas ir piesātinājies dzīvošanas veidus; tas ir izvērties procedūrās, praksēs un ieteikumos, kurus pārdomāja, attīstīja, uzlaboja un mācīja, — tādējādi tas izveidoja sociālu praksi, pavērdams ceļu starpindividuālām attiecībām, sakariem un komunikācijai un dažkārt pat institūcijām; visbeidzot, tas ir bijis par pamatu noteiktam izziņas veidam un zināšanu izstrādei”⁹¹. Parrēsija šajos piemēros ir ietverta gan pašrūpes jēdzienā, gan saistībā ar izziņu un zināšanām, kas norāda uz jautājumu par attiecībām ar patiesību.

Enkrateia, pašvara, kas paredz valdīšanu pār savām iekārēm, sasaista divas jomas, kas attiecas arī uz parrēsiju — politiku un ētiku. No vienas puses, runa ir par citu pārvaldīšanu, no otras — par attiecībām ar sevi, sevis pārvaldīšanu un veidošanu. Turklāt *enkrateia* ir nepieciešama, lai sasniegtu *sōphrosynē*, kas ir nosvērtība un reizē arī saistīta ar individuālo brīvību.⁹² Fuko raksta, ka tā ir “darba un kontroles forma, kas individam jāveic pašam ar sevi, lai kļūtu savaldīgs (*sōphrōn*)”⁹³.

“Baudu lietojuma” apakšnodaļā “Brīvība un patiesība” Fuko norāda, ka vingrināšanās savaldībā un atturības baudu piekopošanās mērķis ir individuālā brīvība (kas ir attieksmes pret sevi veids), kas nozīmē nebūt baudu vergam.⁹⁴ Arī parrēsija ir gan attiecības ar citiem, gan sevi, kurās būtiski ir tas, ka tiek lietota individuālā brīvība. Taču Fuko norāda arī uz otru brīvības aspektu — “Šī brīvība ir kas vairāk par ne-verdzību, vairāk nekā atbrīvošanās, kas padarītu individu neatkarīgu no jebkādas ārējas vai iekšējas piespiešanas; tās pilnīgajā un pozitīvajā formā tā ir pār sevi īstenota vara tajā varā, kas tiek īstenota pār citiem”⁹⁵. Tas, kurš nevar īstenot varu, valdīt pār sevi, nevar valdīt pār citiem. Tiek teikts: “Lai neiekristu pārmērībās un nepieļautu vardarbību, lai izvairītos no tirāniskas varas (pār citiem) un no tīrānizētas dvēseles (no savām iekārēm), politiskās varas darbība kā iekšējai darbībai raksturīgu principu prasa varu pār sevi.”⁹⁶ Vara pār sevi ir veids, kā īstenot “pozitīvo” brīvību un ierobežot varu, kas saskan ar parrēsijas problemātiku.

Varas pārmērības problēma baudu morālē sasaucas ar tirāna figūru parrēsijā, ko savās lekcijās aplūko Fuko. Indivīds, kura vara pār sevi, pašsavaldība iegrožo varu pār citiem, pretstatās tirānam, kurš nav spējīgs valdīt pār savām kaislībām un var kļūt vardarbīgs. Šeit parādās varas ierobežošanas jautājums, kas ir arī parrēsijas funkcija un ir saistīta ar pašrūpi, jo kā tas, kurš nevar valdīt pār sevi, nevar valdīt arī pār citiem, tāpat, tikai rūpējoties par sevi, ir iespējams rūpēties par citiem. Arī “Pašrūpē” atrodama norāde uz varas ierobežošanas un pašrūpes saistību: “Mēs zinām, kādu nozīmi ieguva imperatoru tikuma, viņu privātās dzīves, tā veida problēma, kā viņi tika galā ar savām kaislībām: tajā saskatīja garantiju, ka viņi paši prātis ierobežot savu politisko varu. Taču tas bija vispārīgs valdīšanas princips: ir jānodarbojas pašam ar sevi, jāvada pašam sava dvēsele, jāiedibina pašam savs ēthos [raksturs].”⁹⁷ Fuko uzskata, ka pašrūpe ir “varas ierobežošanas un

kontrolēšanas veids”⁹⁸, un norāda, ka “tā ir vara pašam pār sevi, kas tādējādi regulē varu pār citiem”⁹⁹, kas tādējādi sasaista baudu morāles jautājumus un parrēsiju.

Brīvību, kas nozīmē varu pār sevi un nebūšanu sevis (iekāru, baudu) vergam, Fuko saista ar indivīda attiecībām ar patiesību. “Baudu lietojumā” Fuko apgalvo: “Šo brīvību — varu, kas raksturo savaldīga cilvēka dzīvesveidu, nevar aplūkot bez attieksmes pret patiesību.”¹⁰⁰ Savaldības kā tikuma praktizēšana ir saistīta ar zināšanām, neatkarīgi no to veida: “Valdīt pār baudām un pakļaut tās *logos* ir viens un tas pats.”¹⁰¹ Līdz ar to arī pašvara, veidojot sevi kā ētisku subjektu, nevar tikt īstenota bez zināšanu, patiesības veidošanas vai pieņemšanas, jo subjekta konstituēšanās norisinās domas plānā: “Nevar kļūt par morāles subjektu baudu lietošanā, vienlaikus neveidojoties par zināšanu subjektu.”¹⁰² Šis aspekts ir saistīts ar pašrūpi un tās maksimu “pazīsti sevi” (*gnothi seauton*).¹⁰³ Arī “Pašrūpē” tiek norādīts uz attiecībām ar patiesību sevis kā ētiska subjekta veidošanā, uzsverot, ka tagad “ar atturības vingrinājumu un savaldības palīdzību, kas veido nepieciešamo *askēsis*, sevis pazīšanai paredzētā loma kļūst nozīmīgāka: uzdevums pārbaudīt, izpētīt, kontrolēt sevi ar noteiktu precīzi definētu vingrinājumu virkni novieto patiesības problēmu — jautājumu par to, kas tu esi, no kā tu esi veidots un ko tu esi spējīgs darīt, — ētikas subjekta veidošanās centrā”¹⁰⁴. Šeit, tāpat kā parrēsijā, tiek runāts par indivīda attiecībām ar patiesību, kas ļauj īstenot, izmantot savu brīvību, tādējādi radot iespēju un iespējamību veidot un pārveidot sevi.

Pievēršoties seksualitātes diskursam antīkajā kultūrā, Fuko papildina savu līdzšinējo subjekta problēmas izpēti ar piemēriem, kas rāda subjekta aktīvas pašveidošanās iespējamību, un tādējādi akcentē brīvību pretstatā subjektēšanai, kas indivīdu sabiedrībā neizbēgami skar. Parrēsists ir figūra, kas reprezentē šādu brīvību. Fuko subjekta izpratne likumsakarīgi ved pie parrēsijas. Indivīds, kas

veido pašizpratni, savu dzīvi un sevi par subjektu, problematizējot sevi un apkārtejo, kas nozīmē gan reflektīvu un teorētisku procesu, kas dara iespējamu artikulāciju, gan ietver dažādās pašprakses, sevis kā ētiska subjekta veidošanas procesā var virzīties uz apzināto sevis reprezentāciju un darbu harmonizēšanu, tādējādi kļūstot par parrēsistu — “tas ir, kādu, kura *logos* un *bios* atspoguļo viens otru tādā mērā, ka sava diskursa patiesību viņš var pamatot savā uzvedībā”¹⁰⁵.

Tādējādi subjekta attiecības ar patiesību, tāpat kā parrēsijā, ir arī baudu lietošanas problematizācijas centrā. Fuko norāda, ka attieksme pret patiesību ir būtiska savaldības praktizēšanā, samērīguma ievērošanā baudu lietojumā, taču ne lai atklātu patiesību par sevi sev vai citiem.¹⁰⁶ Šeit ieraugāms tas, ka indivīda attiecības ar patiesību ir saistītas ar varas īstenošanu pār sevi un pašsavaldīšanās kā aktīvas brīvības īstenošanu, pretstatā kristietiskajai atzišanās praksei. Tā ir brīvprātīga ētiska prakse, pašam veidojot sevi kā ētisku subjektu, nevis veidojoties par subjektētu subjektu varas-zināšanu attiecībās. Tādēļ patiesības funkcija ir nevis epistēmiska, bet vada eksistences estētiku.¹⁰⁷

Arī “Pašrūpē” par subjekta un patiesības attiecībām Fuko norāda, ka seksuālās aktivitātes regulēšanai paredzēto medicīnisko režīmu uzdevums ir likt subjektam vērsties pie sevis ar “patiesības” diskursu, taču nevis lai atklātu subjektam patiesību par viņu pašu un liktu viņam dešifrēt savu iekāru un tieksmju loģiku vai aktu formu un baudu veidu, bet gan lai viņš pakļautu savu seksuālo aktivitāti nosacījumiem, kas pasargātu no apdraudējumiem un kaitējumiem.¹⁰⁸ Un darba noslēgumā Fuko saka: “Seksuālās morāles izmaiņu pamatā nav aizliegtā formu akcentējums; tā ir tādas būtmes mākslas attīstīšana, kura riņķo ap jautājumu par sevi, savu atkarību un neatkarību, universālu sevis formu un saikni, kas jānodibina ar citiem, par procedūrām, ar kuru palīdzību indivīds īsteno kontroli pats pār sevi, un par veidu, kādā viņš var

nodibināt suverēnu varu pār sevi.”¹⁰⁹ Tādējādi pašrūpē savijas jautājumi par patiesību, varas attiecībām, pašvaru, patību, ko iespējams saistīt ar parrēsiju.

Fuko runā par antikās ētikas izpratni, kas bija balstīta eksistences estētikā, kas jāsaprot kā ētiska veidošanās, pilnveide, kuras mērķis ir skaista dzīve.¹¹⁰ Tādējādi pašveidošanās brīvība kontrastē ar subjektēšanas mehānismu uzspiestu pašizpratni un patību, ko pieņemt vai kam pretoties kā vienīgās alternatīvas piedzīvo īpaši marginalizētās sabiedrības grupas. Fuko izpratnē eksistences estētika ētiku padara par personīgu praksi pretstatā sabiedrības uzspiestiem noteikumiem.¹¹¹ Citviet Fuko norāda, ka pašprakses, tehniku, morāles un ētosa apgūšana ļautu piedalīties varas spēlēs ar minimālām kundzības attiecībām,¹¹² kas liecina par brīvības nozīmīgumu Fuko ētikas izpratnē. Pašrūpe, pašprakse tādējādi sabalsojas ar parrēsiju kā bīstamo, “augstāko brīvības izmantojumu”¹¹³. Fuko ir svarīgs baudas nojēgums, jo tas kopā ar ķermeņa nojēgumu ļauj runāt par brīvību subjektam veidot sevi un attiecības ar sevi, kam Fuko pretstata iekāres un sekā nojēgumus. Iekāre ir pārāk saistīta ar juridiski diskursīvās varas loģiku, tā seksualitātes diskursā vērtē indivīdu pēc iekārēm un ir saistīta ar normalizāciju, individualizāciju un kontroli.¹¹⁴ Baudu Fuko savukārt postulē kā “pretošanās punktu seksualitātes diskursam”¹¹⁵. Tādējādi var spriest, ka baudu lietošanas jomā vara ir problēma, ko Fuko risina, rādot baudu problemātizāciju antikajā kultūrā kā liecību patiesības par seksualitāti vēsturiskumam un tam, ka cilvēkiem kā ētiskiem subjektiem arī attiecībā uz seksualitāti ir, kā viņš dažkārt norādījis, vairāk brīvības, nekā tiek domāts.

Vairāki jēdzieni, tēmas, jautājumi “Seksualitātes vēstures” otrajā un trešajā daļā saistās ar parrēsijas tēmu — patības veidošana, subjekta attiecības ar patiesību, brīvības lietošana, īstenošana, varas lietošana (sevis un citu pārvaldība), pašvara, varas ierobežošana, pašrūpe, pašprakse. “Baudu lietojums”

sasaistās ar Fuko lekciju kursu dažādām tēmām, kas atkārtojas¹¹⁶, un viņa iepriekšējiem jautājumiem īpaši tāpēc, ka tiek iesaistīta patiesības tēma.¹¹⁷ Taču, skatot šīs tematizācijas plašākā kontekstā, ieraugāms, ka filozofijas prakses centrā Fuko domā un dzīvē savienošanas pašrūpe un parrēsija.

Seksualitātes diskursus un pievēršanās antikajai kultūrai savijas ar Fuko dzīvi gan personīgā, gan intelektuālā aspektā, un šajā pieredzes un domas krustpunktā ietveras jautājums par patiesību, varas pārmērības kritiku un parrēsija. Fuko uzskatīja, ka filozofijas funkcija tās kritiskajā aspektā ir uzdot jautājumu par kundzību tās dažādajās formās, tajā skaitā seksuālu, un norāda, ka zināmā mērā šī funkcija ir atvasināta no sokrātiskā aicinājuma rūpēties par sevi, lai brīvība kļūtu par dzīves pamatu.¹¹⁸ Pašrūpes un parrēsijas nozīme Fuko filozofijā saistāma ar filozofiskā dzīvesveida bīstamību, kas “visskaidrāk parādās atgādinājumā par pašrūpi jeb “patiesības teikšana”.”¹¹⁹ Seksualitātes tēmas aktualizēšana bija, tāpat kā Fuko filozofiskie meklējumi citās jomās, cieši saistīta ar viņa dzīvi. Fuko personīgā pieredze virzīja viņa cīņu pret patiesības diskursu, varas/zināšanu uzspiesto normatīvātī attiecībā uz “seksu”, kas homoseksualitāti liek pieņemt un atzīt par identitātes daļu. Fuko seksualitātes vēstures projektu tādējādi iespējams uzlūkot kā viņa kritisku, patiesības teikšanas motivētu darbu.¹²⁰ Un, lai gan parrēsija kā jēdziens darbos “Baudu lietojums” un “Pašrūpe” tieši neparādās, ir ieraugāmi tās aspekti, kas šos darbus ļauj skatīt kā tādus, kurus virza jautājums par to, kādas iespējas, kāda brīvība subjektam pastāv attiecībā uz sevis un savas dzīves veidošanu un domāšanu realitātē, kuru veido varas attiecības un zināšanu formas, kas tiecas to definēt un pakļaut, liekot lietā patiesības stacijas izmantojumu.

Noslēgums

Pievērsoties galvenajiem jēdzieniem, kas saista Fuko parrēsijas analīzi un citus Fuko

darbus, — patiesībai, subjektam, varai —, ieraugāms, ka parrēsijas tēma viņa darbības vēlinajā posmā nav fundamentāls jauninājums un parrēsijas problemātika ir implicīta jau iepriekšējos un līdztekus parrēsijas izpētei tapušajos darbos “Uzraudzīt un sodīt”, “Baudu lietojums” un “Pašrūpe”, uz ko norāda parrēsijas ievīšanās Fuko darbos divos līmeņos — viņa filosofijas saturā, problematizācijās un filosofijas formā, pieejā un tās izpratnē.

Šajā sakarā var izcelt to, ka Fuko filosofijas izpratne skaidrojama ar “filosofiju kā dzīvesveidu”, kas saistāms ar pašrūpi, rūpi par dvēseli, patiesību un iekļauj parrēsiju, arī filosofiju saprotot kā patiesības teikšanu. Šī izpratne saistāma arī ar viņa pieeju filosofijai kā kritikai, par ko liecina viņa ģeoneoloģijas pieeja, diskursu kritika, patiesības problematizācija, kas savukārt sasauca ar viņa parrēsijas izpratni. Tāpat šādu skatījumu atbalsta Fuko biogrāfisko aspektu saistība ar viņa darbiem, kas kontekstuāli ļauj to saistīt ar parrēsiju kā praksi, kas atklāj parrēsista *logos* un *bios* saskaņu, un parrēsiju kā kritiku, kurā uzskatāmi atklājas brīva izvēle, riskējot paust patiesību. Lai gan patiesības, subjekta un varas attiecības tiek problematizētas visos trīs analizētajos darbos, bet skatpunkti ir atšķirīgi, parrēsijas un analizēto darbu sastatījumā kā centrāls ieraugāms jautājums par patiesību, jo tieši caur šo nojēgumu funkcionē vara/zināšanas, īstenojas subjektu subjektēšana un subjekti veido sevi.

Neatkarīgi no jautājuma izejas pozīcijas, kas katrā atsevišķajā gadījumā analizētajos darbos tiek pieņemta — vai tā būtu patiesība, subjekts vai vara — šie elementi paredz cits citu. Tāpēc var apgalvot, ka gan parrēsijā, gan analizētajos darbos patiesības, subjekta, varas attiecībām iekšēji piemītošs, vairāk vai mazāk eksplīcīts ir jautājums par patiesības teikšanu kādā no modalitātēm un patiesības diskursu kādā no veidiem. Kad runā par subjektu kā patiesības teicēju, tiek vai nu uzsvērtā brīvība un tādējādi jau norā-

dīts uz parrēsiju, vai arī brīvības trūkums un pakļaušana (piem., penitenciarajā sistēmā), kas parrēsiju padara par bieži vien neiespējamu vēlamu. Kad runā par patiesības teikšanu *par* subjektu, implicīti parādās brīvības problēma, jo vara/zināšanas subjektē un var pakļaut subjektus. Šajā sakarā visus analizētos darbus vieno patiesības producēšanas problēma, un šī paša iemesla dēļ parrēsija ieraugāma kā risinājums jautājumam par pretošanās iespējamību šajos darbos problematizētajiem diskursiem, diskursīvajām praksēm.

*Raksts ir recenzēts.
The article is peer-reviewed.*

Avoti un piezīmes

- ¹ Rakstā aplūkoti divi Fuko darbi, taču parrēsijas implicīta klātbūtne ieraugāma arī “Diskursa kārtībā” (*L'ordre du discours*, 1971), atsevišķas norādes par to liecina arī darbos “Ārprātība un neprāts” (*Folie et déraison*, 1961) un “Vārdi un lietas” (*Les mots et les choses*, 1966).
- ² Lekcijas no semināra ar pilno nosaukumu “Diskurss un patiesība: parrēsijas problematizācija” (*Discourse and Truth: the Problematization of Parrhesia*) pēc audioierakstiem klajā nākušas rakstā izmantotajā izdevumā “Drosmīga runa” (Foucault M. *Fearless Speech*. Pearson J. (Ed.), Los Angeles: Semiotext(e), 2001) un izdotas arī ar citiem nosaukumiem, piemēram, *Parresia* (Amsterdam: Krisis, 1989), *Discours et vérité* (Paris: Vrin, 2016).
- ³ Vārda “parrēsija” tulkojums franču valodā ir *franc-parler*, angļu – *free speech*, vācu – *Freimütigkeit*.
- ⁴ Foucault 2001, op. cit., p. 19.
- ⁵ Ibid, pp. 14–15.
- ⁶ Veyne P. *Foucault: His Thought, His Character*. Lloyd J. (Transl.). Cambridge: Polity Press, 2010, p. 93.
- ⁷ Deere D. T. Truth. In: *The Cambridge Foucault Lexicon*. Lawlor L., Nale J. (Eds.),

- New York: Cambridge University Press, 2014, p. 524.
- 8 Dreyfus H. L., Rabinow P., Foucault M. *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: University of Chicago Press, 1983, p. 221.
- 9 Foucault M. *The Government of Self and Others: Lectures at the Collège de France 1982–1983*. Burchell G. (Transl.). New York: Palgrave MacMillan, 2010, p. 184.
- 10 Foucault 2001, op. cit., pp. 23–24.
- 11 Foucault M. The Ethics of the Concern for Self as a Practice of Freedom. In: *Essential Works of Foucault 1954–1984*, Vol. 1 *ETHICS*. Rabinow P. (Ed.). New York: The New Press, 1997, p. 288.
- 12 Ibid., p. 288.
- 13 Dreyfus, Rabinow, Foucault, op. cit., p. 210.
- 14 Foucault 2010, op. cit., p. 230.
- 15 Dreyfus, Rabinow, Foucault, op. cit., p. 216.
- 16 Foucault 2001, op. cit., pp. 170–171.
- 17 Piem., sk. attiecīgi Foucault 2010, op. cit., p. 330 un Foucault M. *Le gouvernement de soi et des autres: Cours au Collège de France (1982–1983)*. Paris: Seuil/Gallimard, 2008, p. 303.
- 18 Foucault 2010, op. cit., p. 344.
- 19 Ibid., pp. 133–134.
- 20 Foucault M. Talk Show. In: *Foucault Live: Collected Interviews, 1961–1984*. Lotringer S. (Ed.). New York: Semiotext(e), 1996, p. 138.
- 21 Fuko M. Vara, tiesības, patiesība. Grām.: *Patiesība. Vara. Patība*. Šuvajevs I. (sastād.). Rīga: Spektrs, 1995, 41. lpp.
- 22 Foucault 1997, op. cit., p. 292.
- 23 Ibid., p. 292.
- 24 Veyne, op. cit., p. 96.
- 25 Cremonesi L. et al. Introduction In: M. Foucault *About the Beginning of the Hermeneutics of the Self: Lectures at Dartmouth College, 1980*. Burchell G. (Transl.). Chicago: University of Chicago Press, 2016, pp. 1–2.
- 26 Pārlicināšanu Fuko saista ar retoriku, kas kopš Platona tekstiem 4. gadsimtā p. m. ē. vairākus gadsimtus tiek prenotatīta parrēsijai un uzskatīta par logos, kas nav spējīgs uz patiesības paušanu. Fuko skaidro, ka retorika ir līdzeklis, ar kuru cilvēkus pārlicināt par to, par ko tie jau ir pārlicināti (sk. Foucault 2010, p. 229).
- 27 Foucault 2001, op. cit., pp. 19–20.
- 28 Foucault 2010, op. cit., p. 67.
- 29 Foucault M. An Aesthetics of Existence. In: Foucault M. *Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writings 1977–1984*. Kritzman L. (Ed.). New York: Routledge, 1990, p. 49.
- 30 Foucault M. *The Courage of Truth: Lectures at the Collège de France 1983–1984*. Burchell G. (Transl.). New York: Palgrave MacMillan, 2011, p. 8.
- 31 Foucault 1997, op. cit., p. 281.
- 32 Foucault 2011, op. cit., p. 3.
- 33 Macey D. *Michel Foucault*. London: Reaktion Books, 2004, p. 97.
- 34 Eribon D. *Michel Foucault*. Wing B. (Transl.). Cambridge: Harvard University Press, 1991, pp. 231–232.
- 35 Ibid., p. 235.
- 36 Foucault M. On Power. In: Foucault 1990, op. cit., p. 101.
- 37 Eribon, op. cit., p. 229.
- 38 Fuko M. *Uzraudzīt un sodīt. Cietuma rašanās*. Rīga: Omnia mea, 2001, 242. lpp.
- 39 Ibid., 243. lpp.
- 40 Foucault 1997, op. cit., p. 290.
- 41 Fuko 2001, op. cit., 53.–54. lpp.
- 42 Ibid., 202. lpp.
- 43 Ibid., 30. lpp.
- 44 Ibid., 226. lpp.
- 45 Arhitektonisks cietuma ēkas risinājums, kurā ikvienu subjektu iespējams nepārtraukti novērot no centrālas pozīcijas un kurā subjekti īsteno pašuzraudzību.
- 46 Fuko 2001, op. cit., 227.–228. lpp.
- 47 Ibid., 22. lpp.

- 48 Ibid., 21. lpp.
- 49 Ibid., 31. lpp.
- 50 Ibid.
- 51 Rakstā par indivīdu, subjektu padarīšanu par zināšanu u. tml. objektiem tiek lietoti jēdzieni “objektēt”, “objektēšana”, taču šeit un turpmāk citātos saglabāta izmantotajā izdevumā lietotā “objektivācija”.
- 52 Fuko 2001, op. cit., 95. lpp.
- 53 Ibid., 22. lpp.
- 54 Ibid., 252. lpp.
- 55 Dreyfus, Rabinow, Foucault, op. cit., p. 195.
- 56 Ibid., p. 196.
- 57 Fuko 2001, op. cit., 174. lpp.
- 58 Ibid., 120. lpp.
- 59 Ibid., 175. lpp.
- 60 Gutting G. Michel Foucault. <https://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/foucault/>. Sk. 2019. g. 12. nov.
- 61 Foucault M. The Return of Morality. In: Foucault 1990, op. cit., p. 252.
- 62 Fuko M. *Seksualitātes vēsture II. Baudu lietojums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 9. lpp.
- 63 Custer O. Sex In: *The Cambridge Foucault Lexicon*. Lawlor L., Nale J. (Eds.). New York: Cambridge University Press, 2014, p. 453.
- 64 Ibid., p. 452.
- 65 Foucault M. The Concern for Truth. In: Foucault 1990, op. cit., p. 257.
- 66 Han B. Foucault, Michel. Philosopher. In: *Encyclopedia of Modern French Thought*. Murray C. J. (Ed.). New York: Taylor & Francis, 2005, p. 228.
- 67 Foucault, The Concern ... 1990, op. cit., p. 257.
- 68 Ibid., p. 256.
- 69 Ibid., p. 258.
- 70 Fuko 2002, op. cit., 9. lpp.
- 71 Wahl F. Inside or outside Philosophy? In: *Michel Foucault. Philosopher*. Armstrong T. (Transl.). Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf, 1992, p. 71.
- 72 Foucault M. *Technologies of the Self*. Martin L. H., Gutman H., Hutton P. H. (Eds.). Amherst (MA): The University of Massachusetts Press, 1988, pp. 17–18.
- 73 Fuko 2002, op. cit., 34. lpp.
- 74 Ibid., 41. lpp.
- 75 Ibid., 49. lpp.
- 76 Ibid., 118. lpp.
- 77 Ibid., 54. lpp.
- 78 Elden S. *Foucault's Last Decade*. Cambridge: Polity Press, 2016, p. 176.
- 79 Foucault 1997, op. cit., p. 285.
- 80 Ibid.
- 81 Fuko 2002, op. cit., 57. lpp.
- 82 Fuko M. *Seksualitātes vēsture III. Pašrūpe*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 38. lpp.
- 83 Ibid., 50. lpp.
- 84 Foucault 2001, op. cit., p. 149.
- 85 Fuko 2003, op. cit., 53. lpp.
- 86 Ibid., 54. lpp.
- 87 Ibid.
- 88 Ibid., 35. lpp.
- 89 Ibid., 36. lpp.
- 90 Ibid., 37. lpp.
- 91 Ibid., 36. lpp.
- 92 Fuko 2002, op. cit., 61. lpp.
- 93 Ibid., 50. lpp.
- 94 Ibid., 61. lpp.
- 95 Ibid., 62. lpp.
- 96 Ibid.
- 97 Fuko 2003, op. cit., 71. lpp.
- 98 Foucault 1997, op. cit., p. 288.
- 99 Ibid.
- 100 Fuko 2002, op. cit., 66. lpp.
- 101 Ibid.
- 102 Ibid., 67. lpp.
- 103 Elden, op. cit., p. 176.
- 104 Fuko, op. cit., 2003, 56. lpp.
- 105 Han, op. cit., p. 228.
- 106 Fuko 2002, op. cit., 69. lpp.
- 107 Flynn T. R. Truth and Subjectivation in the Later Foucault. <https://www.jstor.org/stable/2026360>. Sk. 2020. g. 4. maijs.
- 108 Fuko 2003, op. cit., 109. lpp.
- 109 Ibid., 177.–178. lpp.
- 110 Gutting G. Ethics. In: *The Cambridge*

- Foucault Lexicon*. Lawlor L., Nale J. (Eds.). New York: Cambridge University Press, 2014, p. 139.
- ¹¹¹ Ibid., p. 140.
- ¹¹² Foucault 1997, op. cit., p. 298.
- ¹¹³ Foucault 2010, op. cit., p. 67.
- ¹¹⁴ McLaren M. A. Pleasure. In: *The Cambridge Foucault Lexicon*. Lawlor L., Nale J. (Eds.). New York: Cambridge University Press, 2014, p. 359.
- ¹¹⁵ Ibid., p. 369.
- ¹¹⁶ Elden, op. cit., p. 179.
- ¹¹⁷ Ibid., p. 180.
- ¹¹⁸ Foucault 1997, op. cit., pp. 300–301.
- ¹¹⁹ Rubene M. Starp “kontroles pārmērību” un filozofa “bīstamo brīvību” (Mišela Fuko “Seksualitātes vēstures” projekts). Grām.: Fuko 2003, op. cit., 219. lpp.
- ¹²⁰ Veyne, op. cit., p. 142.

Par autori

Mg. phil. **Marta Valdmane** 2020. gadā ieguvusi humanitāro zinātņu maģistra grādu filozofijā Latvijas Universitātē un šobrīd filozofijas studijas turpina doktorantūrā. Pētniecības intereses: politiskā un sociālā filozofija, ētika, biopolitika, Mišela Fuko filozofija.

About the Author

Mg. phil. **Marta Valdmane** has obtained a Master's Degree of Humanities in Philosophy, at the University of Latvia, in 2020 and is currently a doctoral student of Philosophy at the University of Latvia. Scientific research: political and social philosophy, ethics, biopolitics, philosophy of Michel Foucault.

PARRHESIA IN THE WORKS OF MICHEL FOUCAULT

Marta Valdmane

marta.valdmane@gmail.com

Summary

Key words: *parrhesia, truth, subject, power, Michel Foucault*

The article focuses on parrhesia in the works of Michel Foucault (1926–1984), pointing to aspects which indicate that parrhesia, a notion Foucault investigates in his later lectures at Collège de France and the University of California, Berkeley, is entwined in his previous works — *Discipline and Punish (Surveiller et punir, 1975)*, *The History of Sexuality, Vol. 2: The Use of Pleasure (Histoire de la sexualité II. L'usage des plaisirs, 1984)* and *The History of Sexuality, Vol. 3: The Care of the Self (Histoire de la sexualité III. Le souci de soi, 1984)* — in which it does not appear as a concept. By examining Foucault's analysis of parrhesia and viewing it from the perspective of the notions of truth, subject, power and their relationships, the author shows how it is possible to register the problematics of parrhesia as implicit in the mentioned works of Foucault.